

SUDA ÇÖZÜNEN SERAMİK RENKLENDİRİCİLERİ

WATER SOLUBLE CERAMIC COLORANTS

Nihal SARIOĞLU (SABUNCU), Güngör GÜNER*

Özet

Seramik renklendiriciler genel olarak "sıraltı renklendiriciler", "ham sır sırüstü renklendiriciler", "pişmiş sır sırüstü renklendiriciler" ve "çözelti renklendiriciler" olarak sınıflandırılabilir. Bu renklendiricilerden sadece çözelti renklendiriciler ile seramik yüzeyler üzerinde suluboya etkisi ve tüm bünyenin ya da yüzeylerin sır kullanmadan renklendirilmesi gibi geleneksel malzeme ve yöntemlerle yapılması zor, hatta olanaksız görsel sonuçlar elde edilebilmektedir.

Suda çözünen, çoğunluğu metal tuzları olan otuz bir farklı kimyasalın, seramik bünye üzerinde oluşturduğu renk ve etkilerin araştırıldığı bu çalışmada;

- Çözeltilerin farklı seramik bünyelere uygulanması ile elde edilen renkler araştırılmıştır.
- Derişimin renk üzerindeki etkisi incelenerek bir renk paleti oluşturulmuştur.
- Çözeltilerin ikili karışımlar oluşturacak şekilde uygulanması ile elde edilen renkler ve etkileşimler incelenmiştir.
- Çözeltilerin sıraltı, bünye içi, pişmiş ve ham sır sırüstü kullanımları incelenmiştir.
- Farklı sıraltı, farklı fırın atmosferi ve sıcaklığın renkler üzerine etkileri incelenmiştir.
- Aynı metalin farklı tuzlarının renk etkileri karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Seramik, porselen, çözelti, renklendirici, suluboya, dekorlama.

Abstract

Ceramic colorants are generally classified as underglaze, fired or unfired over glaze and soluble colorants.

Unlike any others, using water soluble chemicals on ceramics, like watercolours effects and painting the whole body or surface without using glaze were possible which is difficult or impossible by traditional materials and methods.

The colours and effects of using water soluble chemicals on ceramics were investigated. In this study, thirty one chemicals were used, most of which were metallic salts.

- The various colours were investigated by applying solutions to different ceramic bodies.
- Concentration effects on colours were investigated and a colour scale

was made.

- Colours and effects were investigated in a combination of two different chemicals.
- Applications of solutions were investigated under glaze, as body colourants and over glaze.
- Effects on colours were investigated with different glaze, kiln atmospheres and firing temperatures.
- The colour effects by using different salts of the same metals were compared.

Keywords: Ceramic, porcelain, solution, colorant, watercolor, decorating.

1. Giriş

Geleneksel seramikte, sıraltı, sır içi, astar ve sırüstü olarak kullanılan renklerin çoğu oksitlerden ya da karbonatlardan elde edilir. Bu oksit ve karbonatlardan elde edilen zengin renk paleti binlerce yıldır kullanılmaktadır(1).

Seramik renklendiriciler genel olarak, sıraltı renklendiriciler, ham sır sırüstü renklendiriciler, pişmiş sır sırüstü renklendiriciler ve çözelti renklendiriciler olarak sınıflandırılabilir (2). Seramikte kullanılan sıraltı ve diğer tüm renklendiricilerin içerdiği renk etkisini oluşturan metallerin bileşikler temelinde aynıdır. Ancak bu metallerin farklı bileşiklerinin kullanılması ve karışımında bulunan diğer kimyasallar nedeni ile birbirinden çok farklı görsel etkiler elde edilebilmektedir. Bu noktadan hareketle metallerin suda çözünen tuzları ile hazırlanan çözeltiler de seramikte renklendirici olarak kullanılabilir. Örneğin kobalt mavisi rengini elde etmek için seramik sırına kobalt(II) oksit eklenmesi yerine doğrudan kobalt(II) sülfat çözeltisinin kullanılması mümkündür. Çözelti renklendiricilerin uygulandığı ürünler saydam bir sır ile sırlanabileceği gibi sırsız da bırakılabilir. Ayrıca bu kimyasallar; sıraltı, ham sır sırüstü, ya da yoğun şekerli su veya pişmiş nişasta gibi kıvam verici maddelerle karıştırılarak sırlı ürünler üzerine sırüstü olarak da uygulanabilirler.

Bu kimyasalların seramikte başka kullanım alanları da vardır. Örneğin, porselen endüstrisinde pembe renk elde etmek için sıraltı renklendiricisi olarak altın, raku'da parlak metalik etki için gümüş, sagar pişiriminde özgül renk etkisi için bakır, nikel ve demir tuzları kullanılmaktadır. Ancak bu tuzların çözeltileri kullanıldığında, alışılmış yöntemlerin dışında, sulu boya ya da ebru görünümü bezemeler, bünye renklendirme ya da sır

kullanmaya gerek duyulmadan renklendirme, açıktan koyuya, renkten renge geçiş, kumaş boyamada kullanılan mumlu batik benzeri bezemeler ve rengin ürünün arka yüzüne geçmesi gibi farklı görsel etkiler de elde edilebilmektedir.

Renklendirici olarak metal tuzu çözeltilerinin kullanılmasının farklı görsel etkilerle üstünlük sağlamanın yanı sıra bazı olumsuz yönleri de vardır. Kimyasalların bulunması zor ya da pahalı olabilir, ayrıca uygulama sırasında zehirli/zararlı etkilerine dikkat edilmelidir. Elde edilen sonuçlar, çamur ve sıranın cinsine, uygulama yöntemine ve pişirim koşullarına göre farklılıklar göstermektedir. İstenen sonuçlara ulaşabilmek için kullanım koşullarında ön denemeler yapılması önerilmektedir. Uygulama sırasında, çözeltilerin yüzey üzerinde görülebilme güçlüğü nedeni ile boyama izlerinin takibi ve denetimi zordur, çözeltilerin bünye içine yayılma özelliği nedeni ile istenen renk tonlarının oluşturulması ve hedeflenen sonucun elde edilmesi de kolay değildir. Konu ile ilgili olarak kapsamlı çalışma Norveç'te, Oslo Sanat ve Tasarım Enstitüsü Seramik Bölümünde yapılmıştır (3).

2. Kimyasalların Hazırlanması

Çalışmada - çoğunluğu sirlara renklendirici olarak metal oksit yapısında eklenen metallerin suda çözünen tuzları olmak üzere - otuz bir farklı kimyasal kullanılmıştır (Tablo 1). Aynı metalin suda çözünen farklı tuzları arasından, daha kolay bulunan, daha ekonomik, insan sağlığına, çevreye zararı ve kullanım riskleri görece olarak daha az olanlar seçilmiştir (4). 'Teknik kalite' olarak tanımlanan saflık düzeyi sanatsal uygulamalar için yeterli olarak değerlendirilmiş, ekonomik olarak önemli oranda avantaj sağlanmıştır.

Kullanılan kimyasalların çoğunun, insan sağlığı ve çevre için bazı riskleri vardır. Bu risklerin bilinmesi ve önlem alınması çok önemlidir. Çözeltilerin hazırlanması ve uygulanması sırasında, eldiven, gözlük, maske gibi koruyucu malzemelerden gerekli olanlar kullanılmıştır. Kimyasalların etrafa bulaşmasından kaçınılması, eski gazete gibi kullandıktan sonra atılabilen ya da kolay temizlenebilen yüzeyler üzerinde çalışılmış, atık oluşturulmamaya dikkat edilmiş, mümkün olduğunda açık havada çalışılması tercih edilmiştir. Çalışma ortamında yiyecek bulundurulmamasına, havalandırmaya ve fırın çalıştığı anda çıkan gazların solunmamasına özen gösterilmiştir (5, 6).

Çözeltiler % derişim (çözeltinin 100 ml'sinde çözünen kimyasalın gram cinsinden ağırlığı) olarak hazırlanmıştır. Kimyasalların çözünürlükleri literatürden bulunmuş, çoğunlukla, doygun (çözünen katı ile dengede olan) ya da derişik çözeltiler, stok çözelti olarak hazırlanmıştır. Pahalı ya da zor bulunan ve renk verme olasılığı bulunan kimyasalların, kaynak kitaplarda önerildiği şekilde daha seyreklik çözeltileri hazırlanmıştır (7, 8, 9).

3. Dene Örneklelerinin Hazırlanması

Deneilerde, Limoges ve ESC3 porselen çamuru, Eczacıbaşı ESC1 akçini çamuru ve vitriyfe şamotlu çamur ile hazırlanmış örnekler, şamotlu çamur plakalar, Kütahya Çini Tabak ve İznik Çini Karolar, kırmızı çamur hazır bisküvi karolar, sırüstü uygulamalar için ise hazır sırlı karolar kullanılmıştır. Çamur türünü, kimyasalları, sır uygulanması ve çözeltilerin uygulama

öncesi ve sonrası pişirme şeklini tanımlayan bir işaretleme sistemi oluşturulmuş ve bu işaretler örneklerin arkasına Mangan dioksit (MnO₂) ile yazılmıştır.

4. Deneiler

4.1. Denei 1: Kimyasalların Renk Etkisinin Araştırılması ve Renk Paleti Oluşturulması

Bu denei, çamur, sır, pişirim sıcaklığı, fırın atmosferi değişkenleri ve uygulanan kimyasal miktarının oluşan renkler üzerindeki etkilerinin araştırılmasını amaçlamaktadır. Kimyasallar, farklı çamurlardan hazırlanan örnekler üzerine, sırsız ve farklı sirlar ile uygulanmış, elektrikli fırın / yükseltgen ortam ve gazlı fırın / yükseltgen ve indirgen ortamda, farklı sıcaklıklarda pişirilmiştir, elde edilen renkler incelenmiştir. Aşağıdaki harfler ile gruplandırılan bu çalışmanın görsel sonuçları Resim 1'de, yorumları Tablo 2'de verilmiştir. Resim 2'de ise, İznik Çini, ESC şamotlu çamur, astarlı kırmızı çamur hazır karo ve şamotlu çamur üzerine yapılan uygulamalar görülmektedir.

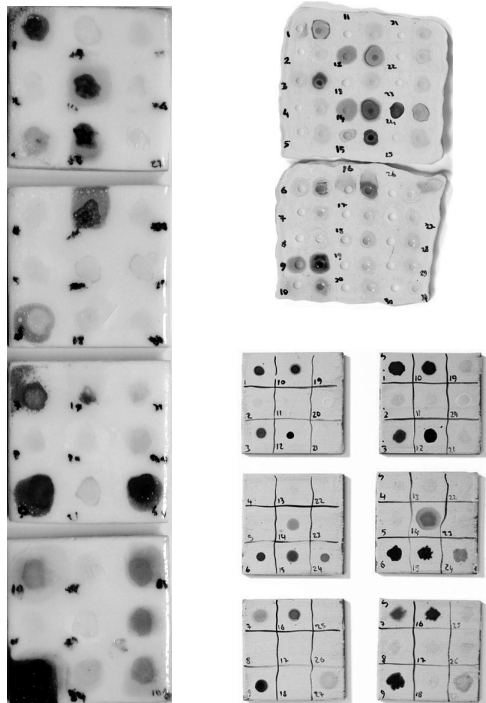
- A. ESC3 porselen, ham çamur, sırlı 1, sırsız; 1, 2, 3, 5, 10 damla/gazlı fırın, 1200°C
- B. Limoges porselen, ham çamur, sırlı 1, sırsız; 1, 2, 3, 5, 10 damla/gazlı fırın, 1200°C
- C. ESC3 porselen, ham çamur, sırlı 1, sırsız; 1, 3, 5, 10 damla/gazlı fırın, indirgen, 1200°C
- D. ESC3 porselen, ham çamur, sırlı 1, sırsız; 1, 10 damla/elektrikli fırın, 1200°C
- E. 1200°C'de sinterleşmiş/pekişmiş Limoges porselen, sırlı ve sırsız 1 damla/elektrikli fırın, 1200°C
- F. 1200°C'de pekişmiş Limoges porselen/çini sırlı, raku sırlı, sırsız/elektrikli fırın, 950°C
- G. 1200°C'de pekişmiş Limoges porselen üzerine/9500C, Raku
- H. 1200°C'de pekişmiş Limoges porselen üzerine, üleksit (Na₂O.2CaO.5B₂O₃.12H₂O), bileşimi bilinmeyen hazır sırça ve sırsız/elektrikli fırın, 10300C
- I. 1200°C'de pekişmiş Limoges porselen üzerine, üleksit, bileşimi bilinmeyen hazır sırça ve indirgenme etkisi elde etmek amacı ile SiC eklenmiş sır/elektrikli fırın, 1220°C
- J. Akçini üzerine, sırlı, sırsız ve 10 damla/elektrikli fırın, 1030°C
- K. Akçini üzerine, sırlı, sırsız; 1, 2, 3, 5, 10 damla/gazlı fırın, 1200°C

Tablo 1. Renk etkisi denenen kimyasallar ve hazırlanan çözeltilerin derişimleri

No	Kimyasallar	Hazırlanan stok çözelti derişimleri %
1	Potasyum altın bisiyandır	1
2	Antimon(III) klorür	20
3	Bakır(II) sülfat 5hidrat	25
3a	Bakır(II) klorür 2hidrat	17
3b	Bakır(II) asetat monohidrat	7,2
4	Bizmut(III) nitrat 5hidrat	4 (Seyreltik HCl içinde)
5	Çinko sülfat monohidrat	35
6	Demir(II) sülfat 7hidrat	40
6a	Demir(III) klorür 6hidrat	92
6b	Amonyum demir(III) sülfat 12hidrat	10
7	Gümüş nitrat	50
8	Kalay(II) klorür 2hidrat	25 (Seyreltik HCl içinde)
9	Kobalt(II) sülfat 7hidrat	10
10	Potasyum bikromat	10
10a	Potasyum kromat	10
11	Lityum sülfat monohidrat	1
12	Mangan(II) sülfat monohidrat	25
13	Sodyum molibdat 2hidrat	50
14	Nikel(II) klorür 6hidrat	50
15	Palladyum(II) klorür	1 (Çözünmez, çok ince dağılır)
16	Potasyum heksakloro platinat(IV)	1
17	Selenyum dioksit	30
18	Seryum(IV) sülfat 4hidrat	20
19	Kurşun(II) asetat 3hidrat	20
20	Stronsiyum nitrat	60
21	Potasyum tellürit 3hidrat	15
22	Titanyum(IV) klorür	%20'lik HCl'de 0,1 Molar hazır çözelti
23	Sodyum tungstat 2hidrat	25
24	Uranyl asetat 2hidrat	10
25	Amonyum vanadat	1
26	Zirkonyum(IV) klorür	5
27	Orto-fosforik asit	Derişik
28	Kadmiyum sülfat 8/3hidrat	75
29	Borik asit	3
30	Aluminyum sülfat 18hidrat	36
31	Sodyum silikat (su camı)	Derişik

DENEY 1	A1	A2	A3	A4	A5	A6	B1	B2	B3	B4	B5	B6	C1	C2	C3	C4	C5	D1	D2	D3	E1	E2	F1	F2	F3	G1	H1	H2	I1	I2	I3	J1	J2	J3	K1	K2	K3	K4	K5	K6
1	Potasyum altın bisiyaniür																																							
2	Antimon(III) klorür																																							
3	Bakır(II) sülfat																																							
4	Bizmut(III) nitrat																																							
5	Çinko sülfat																																							
6	Demir(II) sülfat																																							
7	Gümüş nitrat																																							
8	Kalay(II) klorür																																							
9	Kobalt(II) sülfat																																							
10	Potasyum bikromat																																							
11	Lityum sülfat																																							
12	Mangan(II) sülfat																																							
13	Sodyum molibdat																																							
14	Nikel(II) klorür																																							
15	Palladyum(II) klorür																																							
16	Pot.heksakloro platinat(IV)																																							
17	Selenyum dioksit																																							
18	Seryum(IV) sülfat																																							
19	Kurşun(II) asetat																																							
20	Stronsyum nitrat																																							
21	Potasyum tellürit																																							
22	Titanyum(IV) klorür																																							
23	Sodyum tungstat																																							
24	Uranil asetat																																							
25	Amonyum monovanadat																																							
26	Zirkonyum(IV) klorür																																							
27	Orto-fosforik asit																																							
28	Kadmiyum sülfat																																							
29	Borik asit																																							
30	Aluminyum sülfat																																							
31	Sodyum silikat																																							

Resim 1. Deney 1'de kullanılan kimyasalların renk etkisi / Porselen ve akçini üzerinde denemeler

Resim 2. Deney 1'in sonuçları / İznik çini, ESC şamotlu çamur, astarlı kırmızı çamur ve şamotlu çamur denemeleri

4.2. Deney 2: İkili Etkileşimlerin Araştırılması

Bu deney, kimyasallar, ikili karışımlar oluşturacak şekilde sırsız ve sırlı uygulandıklarında meydana gelen renk ve etkileşimleri incelemek amacı ile yapılmıştır.

- 1) Deney 2a: Limoges porselen, sırlı/sırsız, gazlı fırın, 1200°C
- 2) Deney 2b: ESC3 porselen, sırlı/sırsız, gazlı fırın, 1200°C
- 3) Deney 2c: ESC3 porselen, sırlı/sırsız, elektrikli fırın, 1220°C
- 4) Deney 2d: ESC3 porselen, sırlı/sırsız, gazlı fırın, indirgen ortam, 1200°C

Resim 3'de, Deney 2a'nın sonuçları verilmektedir. Kimyasallar, Tablo 1'de verilen sıralamaya göre yukarıdan aşağıya ve soldan sağa uygulanmış, kesim noktalarında ikili etkileşimler oluşturulmuştur. Resimlerin sağ üst köşeden başlayan üst yarısı sırlı, sol alt köşeden başlayan alt yarısı sırsız uygulamaları göstermektedir. Bu iki kısım, birer boş kare ile birbirinden ayrılmıştır.

Üst üste uygulanan kimyasalların uygulanma sırasının sonuçlar üzerinde etkili olduğu, kimyasalların genellikle birbirinin oluşturduğu renkleri etkilediği, tonunu değiştirdiği, şiddetini artırdığı, bünye içine iterek azalttığı, örtücü ya da hare etkisi (iki farklı çözeltinin üst üste uygulandığında birbirini etkilemesi ile, rengin, çözeltinin sürüldüğü bölgenin kenarlarında yoğunlaşması ya da açılması ile hareli bir görüntü oluşturması) meydana getirdiği gözlenmiştir.

Tablo 2. Deney 1'de kullanılan kimyasallar ile elde edilen renk etkileri için kısa açıklamalar

No	Kimyasallar	Renk ve etkiler
1	Potasyum altın bisiyaniür	Açıktan koyuya, gülkurusu, eflatun, bordo, vişne çürüğü tonlu pembe
2	Antimon(III) klorür	Renk etkisi görülmedi. Sır üstünde ve ham çamurda köpüksü yapı.
3	Bakır(II) sülfat 5hidrat	Bej, yeşil, koyu yeşil, turkuaz, camgöbeği mavi, metalik yeşil, siyah.
4	Bizmut(III) nitrat 5hidrat	Renk etkisi görülmedi. Çini sıırı ile gri, indirgen ortamda kahverengi, gri.
5	Çinko sülfat monohidrat	Renk etkisi görülmedi. Koyu renk üzerinde beyaz örtücü renk verir.
6	Demir(II) sülfat 7hidrat	Açıktan koyuya kahverengi, kızıl kahve, bej, turuncu tonlar verir.
7	Gümüş nitrat	Renk etkisi görülmedi. Çini sıırı ile sarı, turuncu, taba, indirgen ortamda gri ve metalik.
8	Kalay(II) klorür 2hidrat	Renk etkisi görülmedi. Koyu renk üzerinde beyaz örtücü renk verir.
9	Kobalt(II) sülfat 7hidrat	Açık maviden koyu laciverte giden renk verir.
10	Potasyum bikromat	Açıktan koyuya yeşil, bej, pembemsi bej renk verir.
11	Lityum sülfat monohidrat	Renk etkisi görülmedi.
12	Mangan(II) sülfat monohidrat	Açık bejden koyu kahve, mora, çok yoğun uygulandığında metalik tona, siyaha giden renk verir. Çamurda kabarma etkisi yapar.
13	Sodyum molibdat 2hidrat	Renk etkisi görülmedi. İndirgen ortamda gri, koyu renk üzerinde beyaz.
14	Nikel(II) klorür 6hidrat	Açık bejden kahverengi, koyu yeşile renk verir.
15	Palladyum(II) klorür	Genel olarak soğuk tonlu gri renk verir.
16	Potasyum heksakloro platinat(IV)	Genel olarak sıcak tonlu gri renk verir.
17	Selenyum dioksit	Renk etkisi görülmedi.
18	Seryum(IV) sülfat 4hidrat	Renk etkisi görülmedi. Koyu renk üzerinde beyaz örtücü renk verir.
19	Kurşun(II) asetat 3hidrat	Renk etkisi görülmedi. Çini ve raku sıırı ile gri, raku ile siyah renk.
20	Stronsiyum nitrat	Renk etkisi görülmedi. Koyu renk üzerinde beyaz örtücü renk verir.
21	Potasyum tellürit 3hidrat	Renk etkisi görülmedi. İndirgen ortamda ve çini sıırı ile gri renk verir.
22	Titanyum(IV) klorür	Çok açık saman sarısı, koyu renk üzerinde beyaz örtücü renk verir.
23	Sodyum tungstat 2hidrat	Renk etkisi görülmedi.
24	Uraniil asetat 2hidrat	Açıktan koyuya yeşil, sarı renk verir.
25	Amonyum monovanadat	Renk etkisi görülmedi. İndirgen ortamda gri verir.
26	Zirkonyum(IV) klorür	Renk etkisi görülmedi. Koyu renk üzerinde beyaz örtücü renk verir.
27	Orto-fosforik asit	Renk etkisi görülmedi. Rakuda mat kahverengi verir.
28	Kadmiyum sülfat 8/3hidrat	Renk etkisi görülmedi.
29	Borik asit	Renk etkisi görülmedi. Rakuda çatlaklı kahverengi verir.
30	Aluminyum sülfat 18hidrat	Renk etkisi görülmedi.
31	Sodyum silikat (Su camı)	Çatlaklı saydam sır etkisi var. ESC şamotluda gri renk verir.

DENEY 2 a	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31			
1 Potasyum altın bisyanür																																		
2 Antimon(III) klorür																																		
3 Bakır(II) sülfat																																		
4 Bizmut(III) nitrat																																		
5 Çinko sülfat																																		
6 Demir(II) sülfat																																		
7 Gümüş nitrat																																		
8 Kalay(II) klorür																																		
9 Kobalt(II) sülfat																																		
10 Potasyum bikromat																																		
11 Lityum sülfat																																		
12 Mangan(II) sülfat																																		
13 Sodyum molibdat																																		
14 Nikel(II) klorür																																		
15 Palladyum(II) klorür																																		
16 Potasyum heksakloro platinat(IV)																																		
17 Selenyum dioksit																																		
18 Seryum(IV) sülfat																																		
19 Kurşun(II) asetat																																		
20 Stronsyum nitrat																																		
21 Potasyum tellürit																																		
22 Titanyum(IV) klorür																																		
23 Sodyum tungstat																																		
24 Uranil asetat																																		
25 Amonyum monovanadat																																		
26 Zirkonyum(IV) klorür																																		
27 Orto-fosforik asit																																		
28 Kadmiyum sülfat																																		
29 Borik asit																																		
30 Alüminyum sülfat																																		
31 Sodyum silikat																																		

Resim 3. DeneY 2a. Kimyasalların ikili etkileşimi / Limoges porselen, gazlı fırın, 12000 C

4.3. DeneY 3: Aynı Metalin Farklı Tuzlarının Renk Etkileri

Aynı metalin sülfat, klorür ve nitrat tuzlarının renk etkisinin incelenmesi amacı ile demir, bakır, kobalt, krom ve nikelin en az iki farklı tuzu seçilerek sırlı ve sırsız farklı çamurlar üzerinde oluşturdukları renk etkileri karşılaştırılmıştır. Çözeltiler 1 molar (molarite: bir litre çözeltilde çözünen kimyasalın mol sayısı) olarak hazırlanmıştır. Böylece renk veren metalin kıyaslanan çözeltiler içinde eşit miktarda (bir mol) olması sağlanmıştır. Bu durumda, elde edilen renklere önemli bir fark görülmemiştir.

4.4. Suda Çözünen Renklendiriciler İle Yapılan Artistik Uygulamalar

Çözeltiler, uygulama ve sonuçları yönünden birbirinden oldukça farklı birkaç yöntem kullanılarak denenmiştir. Porselenin kendi rengini korumak ya da desenin sınırlarını belirleyerek çözeltilerin bu sınırlar içinde kalmasını sağlamak amacı ile örtücü olarak parafin polimer dispersiyonu (ambalaj üretiminde, kâğıda su geçirmezlik özelliği kazandırmak için kullanılan kimyasal madde) kullanılmıştır. Bu ince porselen örneklerde çözeltilerin bünye içine yayılarak arka yüze kadar ulaştığı ve desenlerin izlerinin oluştuğu gözlenmiştir (Resim 4). Sırlı yüzeyler üzerine çözeltiler

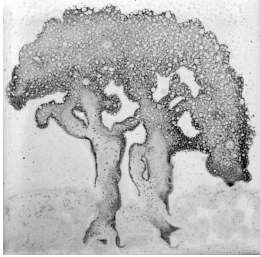
kıvamaştırıcı olarak şekerli su ya da pişirilmiş nişasta ile karıştırılarak uygulanmıştır (pişmiş sır sırstü) (Resim 5). İlk pişirimi yapılmış kırmızı çamur hazır karolar, hazır olarak satın alınan astar (angop) ile kaplanarak üzerine fırça ile sır sürüldükten sonra çözeltilerle renklendirilmiştir (ham sır sırstü) (Resim 6). Çini, akçini ve şamotlu çamur gibi ilk pişirimden sonra geçirgenliği fazla olan seramik bünyelerde ham sır, sırstü uygulamalar ile daha iyi sonuçlar alınmıştır (Resim 7).

Sonuç

"Suda çözünen kimyasalların seramikte renklendirici olarak kullanımı" konulu bu çalışma, asırlar öncesine uzanan seramik tarihi içinde oldukça yeni olan bu alanın araştırma ve geliştirmeye çok açık olduğunu göstermiştir. Suda çözünen renklendiriciler kullanılarak geleneksel yöntemlerle elde edilenlerden çok farklı çalışmalar yapma olanağı vardır. Bu yöntemin, suluboya etkili bezemelerin yanı sıra, astar üzerine uygulamalarda, fırça izi dokulu yağlıboya ya da pastel etkili bezemeler yapmaya, yüzeyleri ve bünyeyi sır ile ya da sır kullanmadan renklendirmeye de uygun olduğu deneyimlenmiştir.

Resim 4. Limoges porselen üzerine, örtücü olarak parafin polimer dispersiyonu kullanılarak sınırların belirlenmesi ile yapılmış bezeme
Ön yüz ve arka yüz

Resim 5. Kırmızı çamur, beyaz sırlı hazır karolar üzerine uygulamalar

Resim 6. Kırmızı çamur (bisküvi pişirim) hazır karolar üzerine yapılan uygulamalar

Resim 7. Seramik tabak ve İznik Çini Karo üzerine ham sır, sırüstü uygulama (Bu uygulamalar İznik Çini Vakfı ve Sayın Fehmi Demirel'in desteğı ile gerçekleştirilmiştir.)

Yapılan deney ve uygulama sonuçları ana hatları ile aşağıda verilmiştir:
* Kullanılan kimyasallar genel olarak, renk etkisi olanlar, olmayanlar ya da hare, örtücülük, kabarma ya da köpürme gibi etkileri olanlar şeklinde sınıflandırılabilir.

* Çözelti uygulandıktan sonra ön pişirim yapılmadan sır sürüldüğünde renklendiricilerin bünye içine itilmesi nedeniyle renk şiddeti ve hare etkisi zayıflamaktadır.

* Üst üste birkaç renklendirici uygulandıında sıralamanın önemli olduğu, son uygulanan rengin alttaki rengi ürünün iç yüzüne doğru itmesi nedeniyle dış yüzde son rengin baskın olduğu görülmektedir.

Bu çalışma sonucunda, çözelti renklendiriciler ile elde edilen renklerin ve renk tonlarının,

- kimyasalın yapısı ve renk oluşturma etkisine,
- kimyasalın çözünürlüğüne, hazırlanan/uygulanan çözeltilerin derişimine,
- çamurun kimyasal yapısına ve pişme rengine,
- bünyenin geçirgenliğine (çamurun özelliğine ve ham, ilk pişirimi yapılmış bisküvi- ya da pekişmiş sinterleşmiş olmasına),
- çözeltilerin uygulanma sırasına,
- çözeltilerin uygulanmadan önceki ve uygulandıktan sonraki pişirim sıcaklığına,
- çözelti uygulandıktan sonra sabitleme pişirimi yapıp yapılmamasına,
- pişirimin yapıldığı fırın koşullarına (indirgen ve yükseltgen pişirim),
- sırlı ya da sırsız uygulanmasına ve üzerine uygulanan sırn kimyasal yapısına göre değıştığı gözlemlenmiştir.

Çözeltilerle çalışmak için ilk adım olarak, kullanılacak çamur, sır, kimyasallar ve fırın koşulları ile ilgili bireysel bir ön çalışma yapılması önerilmektedir. Çözeltilerin farklı derişimlerinin denenmesi ile bir renk paleti oluşturulması ve çalışmaların bu uygulamalar ışığında sürdürülmesi önemlidir. Değışkenlerin bu kadar çok olduğu bir yöntemde kontrolün elde tutulabilmesi, ancak deneyimin artırılması ile mümkün olacaktır.

* Nihal Sarioğlu Sabuncu

e-posta: nihalsar@gmail.com

Güngör Güner

Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

Seramik-Cam Bölümü Emekli Öğretim Üyesi

e-posta: gguner67@gmail.com

Dipnotlar

1. Goldate, Steven; The Alchemy of Watercolors On Porcelain, www.ceramicstoday.com/articles/07.27.98
2. Arcasoy, Ateş; 1983, Seramik Teknolojisi, Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Anasanat Dalı Yayınları No: 2, Beşiktaş, s. 243.
3. Ase, Arne; 1989, Water Colour On Porcelain, Norveç, Norwegian University Press, s 27.
4. Ase, Arne; 1989, Water Colour On Porcelain, Norveç, Norwegian University Press, s 27.
5. Laboratory Chemical and Analytical Reagents, 2007/2008, Sigma-Aldrich Schweiz.
6. Merck Chemicals Reagents 2002.

7. Ase, Arne; 1989, Water Colour on Porcelain, Norveç, Norwegian University Press.
8. Merck Chemicals Reagents 2002.
9. www.chemdat.info (25/05/2007).

Kaynaklar

Goldate, Steven; January 2008, The Alchemy of Watercolors On Porcelain, Ceramics Today Ceramics Monthly.

Arcasoy, Ateş; 1983, Seramik Teknolojisi, M.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Anasanat Dalı Yayınları No:2, Beşiktaş.

Ase, Arne; 1989, Water Colour on Porcelain, Norwegian University Press, Norveç.

Laboratory Chemical and Analytical Reagents, 2007/2008, Sigma-Aldrich Schweiz.

Merck Chemicals Reagents 2002.

www.chemdat.info (25/05/2007).

(Sarroğlu, Nihal; Suda Çözünen Seramik Renklendiricileri, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, GSE, 2008)

(Bu araştırma Marmara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından desteklenmiştir: Proje No: 2007/56, Tarih:3/2007)